

9. TÜRKİYE'DE NÜKLEER GÜÇ SANTRAL PROJELERİ ÜZERİNE NOTLAR

Oğuz TÜRKYILMAZ
Endüstri Mühendisi

Odamızın 2018'de yayınladığı *Türkiye'nin Enerji Görünümü 2018* başlıklı raporda Türkiye'de nükleer santrallara ilişkin kapsamlı bilgi ve değerlendirmeler yer almıştı. Temmuz 2019'da da, TMMOB tarafından *Akkuyu Nükleer Güç Santrali Güncel Durum Raporu* yayınlandı. Son aylarda yaşanan belli başlı gelişmeler ise şöyle özetlenebilir.

9.1 AKKUYU NÜKLEER GÜÇ SANTRALI

Rusya Federasyonu ile Türkiye arasında imzalanan bir uluslararası anlaşma kapsamında, Rusya Federasyonu'nun Rosatom Şirketi tarafından Mersin'de "Yap-İşlet-Sahip Ol" esasıyla ve 12,35 USD sent/kWh gibi çok yüksek bir alım fiyatı garantisi ile 1200 MW kapasitede nükleer santral yapım projesi, siyasi iktidarın tam desteği ile sürmektedir.

Aralık 2019'da Akkuyu Nükleer AŞ ile Türkiye Elektrik İletim AŞ (TEİAŞ) arasında "Elektrik İletim Sistemine Bağlantı" anlaşması imzalandı. Akkuyu Nükleer AŞ'den yapılan açıklamada, "Akkuyu NGS'nin sisteme bağlanmasını sağlayacak 6 yüksek gerilim hattına sahip elektrik iletim sisteminin kurulmasına ilişkin kapsamlı çalışmalara başlanacak. Akkuyu NGS, Türkiye'nin ortak elektrik iletim sistemiyle 6 trafo merkezi üzerinden bütünüleşecek ve santral tarafından üretilecek elektrik enerjisi, 400 kilovolt güce sahip iletim hatları üzerinden trafo merkezlerine iletilecek. Akkuyu NGS'nin bağlantısı için gereken tüm hatların inşaat ve bakımı TEİAŞ tarafından yapılacaktır." denilmekteydi.[1]

Rosatom Genel Müdürü 2020 Ocak ayında gazetecilere yaptığı açıklamada, sahadaki inşaat çalışmalarının olağan seyrinde devam ettiğini kaydederek, "Akkuyu NGS'nin ikinci ünitesi için çalışmalar başladı. İnşaata 2020'nin ilk çeyreğinde başlayabilir, temel atma törenini Mart'ta gerçekleştirebiliriz" demişti.[2]

TMMOB'nin santralin ÇED raporunun hazırlığı ve ÇED uygundur görüşünün iptali için açmış olduğu davalar Danıştay tarafından reddedilmiş, en son Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvuru da kabul edilmemiştir. Ayrıca santral projesinin ÇED Raporundan başlayarak inşaat izinleri, yatırım lisansı vb. çeşitli konularda çok sayıda kişi ve kuruluş tarafından idari yargıda açılan davaların birçoğu halen sürmektedir.

Enerji yönetimi ve santral yatırımcısı, henüz sonuçlanmamış olan yargı süreçlerini dikkate almamaktadır. Santralin ilk ünitesinin inşaat çalışmaları hızla devam etmekte, büyük bölümü Rusya Federasyonu'nda faaliyet gösteren imalatçılara verilmiş olan santral ekipman ve aksamının imalatı da sürmektedir. Ankara Sanayi Odası Yönetim Kurulu üyeleri ve Oda'nın önderliğinde oluşturulan Nükleer Santral Ekipman Sanayicileri Kümesi (NÜKSAK), Ocak 2020'de Akkuyu Nükleer Santral şantiyesine

bir gezi düzenlemiştir. Ziyarete Akkuyu Nükleer AŞ yönetimi ile olası tedarik beklentileri ve koşulları hakkında görüşmelerde bulunulmuştur. ASO Başkanı Özdebir, "*İlk etapta üreticilerimiz, dördüncü ve diğer güvenlik sınıflarındaki ekipmanları tedarik edebilir. Akkuyu NGS Projesi için hizmet ve malzeme tedarik edilen Türk şirketlerinin yetkinlikleri, Nükleer Düzenleme Kurumu'nun (NDK) sertifikalarıyla doğrulanmakta olup, sertifikalandırma prosedürleri resmi Türk makamlarının katılımı ve tarafımızdan sunulan koordinasyon desteğiyle yürütülmektedir*" şeklinde görüş belirtmiştir. [3]

Akkuyu Nükleer AŞ ve santralin ana yüklenicisi Titan2-Ic İçtaş İnşaat AŞ tarafından santral için hizmet ve mal alımlarına yönelik ihaleler ilan edilmeye devam etmektedir. Alımı yapılan mal ve hizmetler arasında somun sıkma makineleri, konsol pompaları, numune kutusu, gaz ayırıcıları, pasif ısı giderme sistem kontrol kabinleri, soğutma sistemi pompaları, dalgıç pompalar, sirkülasyon pompaları yer almaktadır.[4]

Akkuyu Nükleer AŞ İnşaat Bölümü Müdürü, Mart 2020'de 3. Nükleer Santraller Fuarı ve 7. Nükleer Santraller Zirvesi kapsamında düzenlenen basın toplantısındaki konuşmasında, "*VVER-1200 tipi reaktörün imalatı iki yıldan fazla zamana ihtiyaç duyan uzun süren bir süreçtir. Sahadaki tüm hazırlık çalışmaları reaktörün imalatının tamamlanarak sahaya sevkiyatının yapılmasına uygun olarak gerçekleştirilecektir. Reaktör inşaat sahasına takvimde öngörülen zamanda ulaştırılacaktır. Proje kapsamındaki güvenlik sınıfına ait olan her türlü ekipman imalatının denetimi NDK tarafından yapılmaktadır.*" demektedir.[4]

Akkuyu Nükleer AŞ Kamu Kurumları ile İlişkiler ve Uluslararası İşbirliği Yönetici Direktörü Aleksei Frolov da, çeşitli özel şirketler ile Ankara Sanayi Odası da dâhil olmak üzere "küme" vb. işbirlikleri tarafından gösterilen ilginin proje için önemli olduğunu kaydederek, "*Türk tedarikçiler, Proje'de aktif olarak yer alıyor. Çeşitli inşaat tesislerinde kullanılan inşaat malzemelerinin büyük bölümü Türk üretti. Bu aşamada yerli üreticiler, Proje'nin ihtiyaçları doğrultusunda beton karışımları, armatür aksamları, metal konstrüksiyonlar, su yalıtım malzemeleri, borular, kablo ürünleri tedarik etmektedir. Nükleer ve türbin adaları gibi nükleer santraldaki ana tesislere ilişkin olarak Türk üreticiler, gerekli sertifikalara sahip olmaları koşuluyla havalandırma ve ısı değişim ekipmanları, pompalar, basınçlı kaplar gibi 4. güvenlik sınıfındaki ürünlerin tedarikini gerçekleştirebilir. Türk tarafı, Akkuyu NGS Projesi için toplamda tedariklerin yüzde 40'ını gerçekleştirebilir. Bu oran, Türk üreticilerin ortak çalışmalar sırasında edineceği deneyime bağlı olarak artabilir*" demiştir.[2]

Akkuyu Nükleer AŞ Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu Başkanı Anastasia Zoteeva, Akkuyu NGS Projesi'nde 2019 yılında yapılan inşaat çalışmaları ve Proje'ye ilişkin 2020 planları ile ilgili olarak basına yaptığı açıklamada, ünitelerin inşaat lisansının verildiği tarihten itibaren 7 yıl içinde devreye girmesi gerektiğini belirtmiş ve "*Birinci ünitenin inşaat lisansının Nisan 2018'de verildiğini göz önüne alındığında, proje takvimine göre hedeflenen tarihin Nisan 2025 olduğunu ancak ilk ünitenin Türkiye Cumhuriyeti'nin 100'üncü yılının kutlanacağı 2023'te devreye girmesi için tüm paydaşlarımızla azami çaba gösteriyoruz*" demiş, devamında "*İkinci ünitenin inşaat lisansını 26 Ağustos 2019'da aldıklarını, birkaç ay içinde ikinci ünitenin temeline beton dökmeye başlamayı düşündüklerini, halen ünitelerde hazırlık çalışmaları devam ettiğini, beton hazırlama çalışmalarını tamamladıklarını, topraklama ve su izolasyonunu yaptıklarını, temel plakasını güçlendirme çalışmalarını yaptıklarını*" bildirmişti.

Mart 2019'da üçüncü ünitenin inşaat lisansı için Nükleer Düzenleme Kurumu'na (NDK) başvuru yaptıklarını dile getiren Zoteeva, "*Bu yılki ana görevlerimiz arasında birinci üniteadaki inşaat ve montaj*

işlerine devam edilmesi, ikinci ünitenin yapım alanında kapsamlı inşaat çalışmalarına başlanması, doğu ve batı inşaatı ve montaj tesislerinin kurulmasıyla ilgili işlerin tamamlanması ve inşaat sahasında yeni ofis binasının hizmete alınması var. 2020 projemiz için özel bir yıl olacak. Rusya'da nükleer enerji sektörünün 75. yılını kutlayacağız. İnşaat temposunu yüksek seviyede tutacağız ve Akkuyu NGS'de üçüncü ünitenin izin belgelerini de almış olmayı bekliyoruz” ifadelerini kullanmıştı.[5]

9.2 SİNOP NÜKLEER GÜÇ SANTRALI [6]

Sinop'ta bir nükleer güç santrali kurulmasına yönelik “**Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Japonya Hükümeti arasında Türkiye Cumhuriyetinde Nükleer Güç Santrallerinin ve Nükleer Güç Sanayisinin Geliştirilmesi Alanında İşbirliğine İlişkin Anlaşma ile Türkiye Cumhuriyetinde Nükleer Güç Santrallerinin ve Nükleer Güç Sanayisinin Geliştirilmesine dair İşbirliği zaptunun onaylanmasının uygun bulunduğuna dair kanun**” 6642 sayı ile yasalaşarak 10.04.2015 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Yasanın DİBACE isimli giriş kısmında yer alan bilgilere göre Japon firmaları Sinop'ta nükleer santral yapmak isteklerini belirtmiş, bir takım görüşmeler yapılmış, pazarlıklar bitirilmiş ve nükleer sanayinin geliştirilmesi adı altında Sinop Santralının Japonlara yaptırılması amacıyla bu anlaşma imzalanmıştır. Yapılmış veya yapılacak bir ihale yoktur. Fiyatlar ve koşullar herhangi bir yarışmaya tabi tutulmamış, rekabet ortamı yaratılmamıştır. Bu anlaşmanın koşullarına nasıl varılmıştır belli değildir, şeffaflık yoktur ve kapalı kapılar ardında varılan bir takım mutabakatlarla bu anlaşma yapılmış ve Sinop'a bir nükleer santral kurulması kararlaştırılmıştır. Burada görüldüğü üzere aynen Akkuyu Nükleer Santralında olduğu gibi Türkiye, santral sahasını bedelsiz olarak sağlamanın yanında, proje sahasının tüm altyapısını yapacak ve Proje'nin uygulanması için onayların, izinlerin ve lisansların verilmesini kolaylaştıracaktır. Böylece, gerekli alanı ve altyapıyı sağlayarak nükleer santralın sahibi olan ve üretilen enerjiyi Türkiye'ye satacak olan özel şirketin yatırım tutarına çok önemli bir katkı sağlanarak şirketin santral için yapacağı yatırımın miktarı azaltılacaktır. Ayrıca çok önemli bir başka husus ta Türkiye Cumhuriyeti mevzuatına uygun olarak gerekli onay, izin ve lisansların verilmesinin kolaylaştırılacağı güvencesidir. Bu cümle mevzuata tam uymayan hususlarda kolaylık sağlanacağı, izin ve onayların verileceği anlamına mı gelmektedir?

Yapılan anlaşmalarda,

- 1- Sinop nükleer Güç Santrali (NGS) katılımcılarının EÜAŞ, Mitsubishi Heavy Industries Ltd. ve ITOCHU şirketlerinin olduğu ve bunun Proje şirketi olarak adlandırılacağı,
- 2- Sinop'ta ATMEA 1 tipi dört adet reaktörden oluşacak bir NGS kurulacağı,
- 3- Proje sahasının NGS'nin sökümüne kadar bedelsiz tahsis edileceği,
- 4- Proje şirketinin fizibilite çalışması, yer raporu ve ekonomik etki değerlendirmesi raporunu hazırlayacağı,
- 5- Proje Şirketinin yalnızca nükleer santral yapılacak saha içerisindeki altyapıdan sorumlu olacağı, saha dışındaki yol, iletişim vs. gibi altyapıdan sorumlu olmayacağı, yani saha dışı altyapının Türkiye Hükümetince yapılacağı vb. hususlar belirtilmiştir.

Anlaşma ile Türkiye Hükümeti, nükleer santralda üretilen elektriği 20 yıl satın alma garantisi vermiştir. Yani ihtiyacı olsa da olmasa da, piyasada fiyatlar daha ucuz olsa da devlet Sinop nükleer santralının ürettiği tüm elektriği 20 yıl süre ile ortalama 10,83sent artı yakıt fiyatından satın almak zorundadır. Bugünün fiyatları ile bir kWh fiyatı eğer yakıt kWh başına 1 sent olarak kabul edilirse 11,83

sent karşılığı 82,81 kuruş/kWh (1 USD=7,00 TL varsayımı ile) olacaktır. Bu rakam bugünün en yüksek son tüketici fiyatlarından (tüm vergi ve fonlar dâhil yaklaşık 71 krş) bile daha yüksektir.

Tanınan bütün usul dışı avantajlara karşın Japon yatırımcı grup, kurulması öngörülen santralin yatırım tutarının, anlaşmada öngörülen rakamın iki katına (44 milyar dolar) yükseldiği gerekçesi ile alım garantili fiyattan da çok yüksek bir fiyat talep etmiş, talebi kabul edilmeyince projeden çekildiğini açıklamıştır. Ancak enerji yönetiminin, bu projeden vazgeçmeye hiç de niyetli olmadığı, aşağıdaki haberde açık şekilde görülebilir.

“EÜAŞ Genel Müdürlüğünün Jersey Adaları'nda kurmuş olduğu EÜAŞ Int ICC isimli yabancı sermayeli şirketinin 2018 yılı başında Sinop Nükleer Santralına yönelik yapmış olduğu Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) başvurusu, ÇED İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü tarafından incelenmeye devam ediliyor.

Daha önce Türk ve Japon Hükümetleri arasında imzalanan Hükümetlerarası Anlaşma ile Japon Konsorsiyumu'nun (MHI-Engie-Itochu) yüzde 51 hisse ortaklığı ile yapılması hedeflenen Proje'de, fizibilitenin yüksek maliyet içermesi nedeniyle Japon konsorsiyum ile çalışmaların durdurulmasının ardından, Proje için hazırlanan ÇED dosyası da Ekim 2019'da güncellendi.

Ayrıca, saha lisanasının alınması için Saha Raporu hazırlanmakta olup, onay için Nükleer Düzenleme Kurumu'na sunulması planlanıyor.” [7]

İktidar projeyi yeni ortaklarla sürdürme niyetini açık seçik biçimde dile getirmektedir. Bu kapsamda Çin Halk Cumhuriyeti ile temasların sürdürüldüğü resmi makamlarca ifade edilmektedir.

9.3 TÜRKİYE ATOM ENERJİSİ KURUMUNUN KAPATILMASI VE TÜRKİYE ENERJİ NÜKLEER MADEN ARAŞTIRMA KURUMUNUN KURULMASI

28.03.2020 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 57 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, Ulusal Bor Araştırma Enstitüsü ve Nadir Toprak Elementleri Araştırma Enstitüsü aniden kapatılmıştır. Nükleer enerji ve teknoloji alanlarında uzun yıllardır hizmet vermiş, NDK kurulup işlerlik kazanana kadar denetleme hizmetleri de vermiş olan ve bundan sonra NDK ile eşgüdüm içinde faaliyet göstermesi söz konusu olan Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, bir ihtiyaç ve gerek olmadığı halde, aniden bir gecede kapatılabiliştir. Kurumun kadroları, mal varlığı ve görevlerinin sınırlı bir bölümü, aynı kararname ile kapatılan Ulusal Bor Araştırma Enstitüsü ve Nadir Toprak Elementleri Araştırma Enstitüsü ile birlikte yeni kurulan Türkiye Enerji Nükleer Maden Araştırma Kurumu'na devredilmiştir. Yalnızca nükleer teknoloji ve uygulamalar üzerinde yoğunlaşması söz konusu olan TAEK gibi bir kurumu bugünlerde piyasaya sürdüğü el temizleyici sıvılarla popüler olan BOREN ve amacı nadir ve stratejik madenlerin araştırılması, bulunması, işletilmesi ve değerlendirilmesi olan diğer bir kuruluşla birleştirme kararının, Türkiye'nin nükleer teknolojinin çeşitli alanlarda kullanımı-yaygınlaşması ve nükleer güç santralleri konularında ciddi bir stratejisi, yol haritası, kurum-sallaşma ve kurumsal gelişim öngörüsü olmadığına işaret etmektedir.

Yeni kurulan ve eş zamanda, nadir metaller, bor ürünleri, enerji teknolojileri ve nükleer enerji konularında çalışması istenen bu kurumun nükleer teknoloji ve uygulamalarla ilgili faaliyetleri:

- İyonlaştırıcı radyasyon, parçacık hızlandırıcıları, nükleer teknoloji ile ilgili inovasyon ihtiyacını karşılamak üzere araştırmacılara bilimsel ortam tesis etmek,

- Radyoaktif atık yönetimi ile ilgili kapsamlı faaliyetleri planlanmak ve yürütmek,
 - Nükleer teknoloji ve ürünlerin çevreye ve insan sağlığına etkileri konularında araştırmalar yapmak
- ile sınırlı tutulmuştur. Kurum bünyesinde bu amaçlara yönelik olarak Nükleer Enerji Araştırma Enstitüsü'nün kurulması da öngörülmektedir.

Bu konuda kimya mühendisi Nilgün Ercan'ın aşağıda yer alan saptama, değerlendirme ve soruları önemlidir.

“Nadir Toprak Elementleri Araştırma Enstitüsü (NATEN) 15 Temmuz 2018 tarihli ve 30479 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatları Hakkında 4. No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulmuştur.

Aynı Kararnamenin 45. bölümünde, (1956 yılında kurulan Atom Enerjisi Genel Sekreterliği'nin yeniden yapılandırılmasıyla) 1982 yılında oluşturulan Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK), 48. bölümünde de 2003 yılında kurulan Ulusal Bor Araştırma Enstitüsü BOREN ile ilgili maddeler yeniden düzenlenmiştir.

Aradan iki yıl geçmeden NATEN ile birlikte BOREN ve TAEK kapatılarak; bor, nadir toprak elementleri ve nükleer konularındaki araştırma enstitülerini bünyesinde bulunduracak merkezi bir Kurumun oluşturulması esasta uzun vadeli bir perspektifin olmadığını göstermektedir. Ayrıca, sormak gerekmektedir: Bu ihtiyaç nereden kaynaklanmıştır? Yeni Kurumun oluşturulması ihtiyacı, önceki yıllarda kurulan enstitüler konusunda yaşanan deneyimlerin değerlendirilmesi sonucunda mı ortaya çıkmıştır? Yoksa, görünüşte iddialı, ama kısa zaman sonra yeniden değişikliğe uğrayacak bir girişim mi söz konusudur? Sıklıkla yapılan değişiklikler bu tür yapılarda olması gereken kurumsal süreklilik ve öngörülebilirlik gibi özelliklere zarar vermemekte midir?

-Ulusal Ar-Ge faaliyetlerinden doğal olarak sosyo-ekonomik açıdan olumlu etkiler yaratması beklenmektedir. Bu, Ar-Ge faaliyetlerinin etkinliği ile ilişkili bir konudur. Bugüne kadar Ar-Ge'ye yapılan kamu yatırımlarının, özellikle özel sektöre bu amaçla verilen fonların, finansal desteklerin ve elde edilen sonuçların denetimi/ değerlendirmesi yapılmakta mıdır? Yürütülen araştırma-geliştirme faaliyetlerinin sosyo-ekonomik etkileri proje bazında ve ulusal bazda değerlendirmeye tabi tutulmakta mıdır? Varsa, bu değerlendirmeler açıklanmalıdır.

-Söz konusu kararnamede Kurumun görev alanları ile ilgili olarak “yapmak-yaptırmak, işletmek-işlettirmek”, “özel sektörle işbirliği ve ortak projeler yapmak” gibi ifadeler yer almaktadır. Türkiye’de özel sektörün, rekabete dayalı koşullarda, kendi yeteneğine ve dinamizmine dayanarak varlığını sürdürmek ve büyümek yerine, daha ziyade devlete yaslanarak, devletin sağladığı olanaklarla büyüdüğü dikkate alındığında, kararnamede çerçevesi çizilen (veya çizildiği varsayılan) ileri teknoloji hedefleri açısından özel sektöre yüklenen işlevlerin ne kadar gerçekçi olduğu sorgulanmaya değerdir.

-Kararnamenin, yeni oluşturulan Kurumun görev ve yetkilerine ilişkin 5. maddesinde,

“Görev alanı ile ilgili sermayesi ve kapsamı Bakan tarafından belirlenen özel hukuk hükümlerine tabi şirket kurmak veya kurulmuş şirkete ortak olmak”

ifadesi yer almaktadır.

Bu tür ifadeler ve girişimler özellikle dikkat çekmektedir. Zira, çoğunlukla iddialı, ama söylem düzeyinde kalacağı, mevcut koşullarda yaşama geçemeyeceği baştan belli olan amaçlar doğrultusunda pek

adım atılmadığı, buna karşılık gerek kamu kurumlarında gerekse bu türden yan kuruluşlarda siyasal kayırmacılığı sürdürmeye hizmet eden yeni kadrolar-yeni makamlar oluşturma yönündeki maddelerin kısa sürede uygulamaya geçirildiği bilinmektedir.

Bu vesileyle başka sorular akla gelmektedir:

-Bundan yirmi yıl önce, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu (BTYK) Aralık 2000 tarihindeki toplantısında Cumhuriyetin 100. yılı olan 2023 yılına uzanan 20 yıllık bir dönem için yeni bilim ve teknoloji politikalarının belirlenmesi amacıyla TÜBİTAK'ı görevlendirmiştir. O tarihte bilim ve teknolojiye yetenek kazanmanın toplumsal bir proje haline geldiği saptanmıştır. Ortaya konulan politikaların uygulanabilmesi ve hedeflere ulaşılabilmesi için ilgili bütün kesimlerin paylaştıkları bir vizyon üzerine inşa edilmesi zorunlu görülmüş, bu doğrultuda yürütülecek çalışmanın ana eksenini, Türkiye'nin ulusal düzeyde ilk kez yapacağı Teknoloji Öngörü çalışmasının oluşturmasına karar verilmiştir.

Kaynaklarda yer alan bilgilere göre, kamu, özel kesim ve üniversitelerden konularında uzman yaklaşık 250 üyenin katılımıyla Temmuz 2002'de faaliyetlerine başlayan paneller ve anket yoluyla yapılan uzman sorgulaması sonrasında, Öngörü Panelleri, kendi ilgi alanlarında Türkiye'nin 2023 vizyonunu, bu vizyonu erişilebilir kılacak sosyoekonomik hedefleri, hedeflere ulaşmak için öncelikli gördükleri teknolojik faaliyet konularını ve bu öncelikli faaliyetlerin ortak paydasını teşkil eden teknoloji alanlarını saptamışlar; bu çalışmaların sonucunda bir Strateji Belgesi de ortaya çıkmıştır. Söz konusu Belgenin içeriğinde enerji teknolojileri, bor teknolojileri konularında yıllara göre belirlenmiş hedeflerin bulunduğunu; bu çalışmaların kapsamında yer alan TÜBİTAK Bor Raporunda TÜBİTAK MAM bünyesinde "Bor Araştırma Enstitüsü" kurulmasına ilişkin görüşe yer verildiğini hatırlamakta yarar olabilir.

Günümüzün siyasal iktidarı bu çalışmaların başlangıcında olmamakla birlikte, çalışmaların tamamlanması aşamasında artık yönetime gelmiştir. Sormak gerekmektedir; siyasal iktidar Vizyon 2023 adıyla bilinen söz konusu Teknoloji Öngörü çalışmasının sonuçları konusunda ne yapmıştır; bu çalışmaları sahiplenme ve hedefleri yaşama geçirme yönünde bir irade ve kapasite ortaya koyabilmiş midir? Oldukça uzun bir iktidar dönemi sonrasında araştırma -geliştirme faaliyetlerinde ve bunların ürüne dönüştürülmesi süreçlerinde ülkemizin yetenek kazanmasının zorunluluğu yeni mi fark edilmektedir?

-Bu konularda sonuç alıcı adımlar atılmazken, söz konusu Teknoloji Öngörü çalışmasını yaşama geçiren TÜBİTAK'ta neler olmuştur? Muhtelif girişimlerden sonra, 13 Ağustos 2008 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan 5798 sayılı Kanun ile Bilim Kurulu üyelerinin seçimi Başbakan'ın tercihlerine bağlanarak TÜBİTAK'ın özerk yapısı yok edilmiş, daha sonra Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nun ilgili kuruluşu haline getirilmiştir. Benzer bir durum 2011 yılında Türkiye Bilimler Akademisi'nde yaşanmış, üçte bir üyesini belirleme yetkisi, üyeleri sonuçta Başbakan'ın tercihleriyle belirlenen TÜBİTAK Bilim Kurulu'na verilmiş, diğer üçte bir üye de YÖK tarafından belirlendiğinden TÜBA da siyasal vesayet altına alınmıştır. Bilimler Akademisi'nin özgürlüğü ve özerkliğinin ortadan kalkması nedeniyle çok sayıda bilim insanı Akademi üyeliğinden istifa etmiştir.

Ar-Ge faaliyetlerinin bir sonuca ulaşabilmesi için,

-Bilim-teknoloji alanında uzun erimli bir perspektifin, ancak ara hedefleri belli ve ölçülen-değerlendirilen programların bulunması,

-Buna uygun bir bilimsel araştırma altyapısının sürdürülebilirliğinin sağlanması,

-Araştırma alanında, üniversiteler dahil bilimsel kuruluşlarda siyasal otoritenin vesayeti geriltilerek özerk kurumsallaşmanın sağlanması, bilimsel–idari yeterlilik gerektiren kurum ve konumlarda, gerekli yeterliliğe sahip yönetici ve elemanların görevlendirilmesi,

-Araştırma kurumlarının, bilimsel yetkinliğinin yanı sıra, çevrelerinde uygulamaya yönelik faaliyetleri harekete geçirecek bir merkez niteliğinde olması,

-Özellikle sosyo-ekonomik etkileri açısından gerek proje bazında gerekse ulusal bazda denetlenmeye ve değerlendirmeye açık, şeffaf bir sistemin kurulması

gereklidir. Bu koşullar yerine gelmeden söylem düzeyinde veya kağıt üzerinde hangi iddialı amaç ve görevler belirtilirse belirtilsin, bunların yaşama geçmesi mümkün görülmemektedir.

Kaldı ki, konunun toplumsal ve siyasal boyutu kesinlikle gözden kaçırılmamalıdır. Esas olan Ar-Ge faaliyetlerinin önceliklerinin ve çıktılarının toplumsal yarar amacına hizmet etmesidir. Toplumsal, siyasal ve ekonomik yaşama dair her alanın tek elden kontrol altına alınması girişimlerinin yaşandığı, kamu yönetiminin ve kurumlarının var olan birikiminin ve kazanımlarının da yok sayıldığı bir yapıda bu amaç gerçekleştirilebilir mi? Araştırma-geliştirme faaliyetlerinin sonucunda toplumsal yararın elde edilmesi ancak ülkemizde insan haklarını, özgürlükleri, barışçıl ve eşitlikçi politikaları, sosyal hakları, insan yaşamı ile sağlığının ve çevrenin korunmasını, geniş anlamıyla demokratikleşmeyi esas alan siyasal yapılanma ile olanaklıdır.”

9.4 NÜKLEER DÜZENLEME KURUMU

Bakanlar Kurulunca yayımlanan 02.07.2018 tarih ve 702 sayılı KHK ile Nükleer Düzenleme Kurumu (NDK) ve Kurulu'nun kuruluş, görev, yetki ve sorumlulukları belirlenmiştir. 05.02.2019 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 2019/40 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Kurulun Başkan ve üyeleri atanmıştır. 25.04.2019 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 1012 sayılı 24.04.2019 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Nükleer Düzenleme Kurumu Teşkilat Yönetmeliği yayımlanmıştır.

Üst yönetimi kurulduktan sekiz ay sonra atanan, kadroları on ay sonra yayımlanan teşkilat yönetmeliğine göre belirlenen, TAEK ile diğer Bakanlıklardan kaydırılan elemanlarla ve eksik şekilde oluşturulan NDK'nin örgütlenmesini tamamlamasına, görevlendirilen kadroların Kurumun görev, yetki ve işlevleri konularında yeterli hizmet içi eğitimden geçmelerine imkân tanınmamıştır. Yapımı NDK kurulmadan başlamış olan ve hızla süren Akkuyu NGS Projesinin; mühendislik, malzeme ve ekipman seçimi, lojistik, saha hazırlığı, inşaat vb. kapsamlı çalışmaları denetleme görevi NDK'ye verilmiştir.

TAEK'i, NDK'yi destekleyici, tamamlayıcı, bütünleyici bir misyon dışına, yeni bir kulvara yönelen bu gelişme ve düzenlemeler, NDK'nin nükleer enerji ile ilgili düzenleme ve denetim çalışmalarında başat bir rol ve görev üstlendiğini göstermektedir.

TMMOB Yönetim Kurulu kararıyla kurulan ve benim de üyesi olduğum TMMOB Akkuyu NGS İzleme Komitesi, Akkuyu NGS projesine başından itibaren yönelttiği bütün eleştiri ve itirazlarını saklı tutarak, toplumdaki bütün karşı çıkışlara rağmen projenin inşaatının hızla başlatıldığı ve sürdürüldüğünü göz önüne alarak, Anayasa'da tanımlanan kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşu kimliği ve sorumluluğu ile bu çok kritik projenin ilgili kamu kuruluşu olan NDK tarafından denetlenmesi konusunu değerlendirmiştir. İzleme Komitesi, NDK'nin görev ve işlevlerini tam olarak yerine getirebilmesi

için gereken organizasyon ve yapım çalışmalarında dikkat edilmesi gereken kritik bazı noktalarla ilgili saptama ve soruların NDK'ye bildirilmesi ve NDK'den gelecek görüşlerle ilgili olarak kamuoyunun bilgilendirilmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Komisyonun soruları TMMOB tarafından, 20.4.2020 tarih ve 636 sayılı yazıyla NDK'ye bildirilmiş, kamu ve toplum yararı için sorularımızın yanıtlanması ve böylece Birliğimizin yanı sıra kamuoyunun da bilgilendirilmesi talep edilmiştir. NDK'nin yanıtının değerlendirilmesi, ihtiyaç duyulması halinde ilave bilgi istenmesi ve kamuoyuna bu konularda bilgi verilmesi öngörülmektedir.

9.5 ENERJİ YÖNETİMİNİN NÜKLEER SANTRALLARA YÖNELİK YENİ BİR ARAYIŞI: KOMPAKT NÜKLEER GÜÇ SANTRALLARI

İktidarın kamusal denetimin dışında faaliyet göstermek üzere başvurduğu bir yöntem olan, vergi cenneti olarak adlandırılan adalarda kamu kaynaklarıyla şirketler kurma uygulamaları kapsamında kurulmuş olan EUAS International ICC, kompakt nükleer güç santralleri kurma hedefi ile Rolls-Royce ile işbirliği başlatmıştır.

İngiliz şirketi Rolls-Royce'dan yapılan açıklamaya göre, Rolls-Royce ile Elektrik Üretim AŞ'nin (EÜAŞ) nükleer alanında faaliyet gösteren EUAS International ICC şirketi arasında kompakt nükleer güç santrallerinin (Small Modular Reactor -SMR) teknik, ekonomik ve hukuki uygulanabilirliği ile birlikte üretim imkânlarını değerlendirmek üzere bir mutabakat zaptı imzalandı.

Açıklamada, “*Bu mutabakat zaptı çerçevesinde gerçekleştirilecek çalışma, düşük karbonlu enerji sistemlerinin geliştirilmesine yardım edecek ve Birleşik Krallık ile Türkiye Cumhuriyeti'nin güçlü ilişkilerinde heyecan verici yeni bir sayfa açacak*” denildi.

Güç santralını tasarlayan konsorsiyum; Assystem, BAM Nuttall, Laing O'Rourke, National Nuclear Laboratory (NNL), Rolls-Royce, Atkins, Jacobs, The Welding Institute (TWI) ve Nuclear AMRC'den oluşacak. Mutabakat zaptı; konsorsiyuma ait güç santralının kurulması için teknik, lisanslama, ticari ve yatırım ile ilgili hususların, muhtemel inşaat süreçlerinin ve Türkiye ile küresel pazar potansiyelinin incelenmesini taahhüt ediyor.

EUAS International ICC tepe yöneticisi (CEO) Yahya Bayraktarlı, “*Küçük modüler reaktörlerin uygulanabilirliği, sürekli olarak izlediğimiz bir araştırma ve geliştirme konusu*” diye konuştu. Rolls-Royce konsorsiyum direktörü David Orr da “*Konsorsiyumumuza ait güç santralının Türkiye'de enerji, ekonomi ve sanayi hedeflerini nasıl destekleyeceğini araştırmak için sabırsızlanıyoruz*” dedi.[8]

9.6 BÜYÜK RESME BAKMAK

Bu raporun elektrik üretimi ile ilgili bölümlerinde anlatıldığı üzere, Türkiye'de ihtiyacın üzerinde bir elektrik üretim kapasitesi vardır. Büyük bölümü yatırıma başlamış olan ve önümüzdeki on beş-yirmi yıllık dönemde ihtiyaçları karşılayabilecek bir proje stoku da mevcuttur.

Enerjinin verimli kullanımıyla nihai sektörlerde %30'a varan tasarruf imkânları değerlendirilirse, bu ilave bir arz imkânı yaratacaktır.

Mevcut santrallerin bakım, onarım ve rehabilitasyon çalışmalarının düzenli yapılması ve planlı bir enerji yönetimi ile, mevcut elektrik üretiminin asgari dörtte birinden fazla ilave üretim mümkün olabilir.

İhtiyaç bütün bu önlemlerle karşılanamaz ise, değerlendirmeyi bekleyen rüzgâr, güneş vb. yenilenebilir kaynaklar mevcuttur.

Nükleer santrallerin atık sorunu halen çözümsüzdür. Başta deprem olmak bir dizi risk içermektedir.

Üretilen elektrik pahalıdır ve bugünün piyasa fiyatlarının iki buçuk-üç katına yakın fiyatla alım garantisi verilmiştir.

Santraller başta yakıt, teknoloji, işletmesi ve mülkiyeti olmak üzere her boyutta dışa bağımlıdır.

Akkuyu NES projesinde toplum yararı olmadığı gibi, ülkemizin Akkuyu NES'e ve nükleer santrallara ihtiyacı yoktur.

Ülkemizin Ulusal Nükleer Enerji Strateji Belgesi ve Eylem Planı olmadığı gibi, TAEK'in aniden kapatılması vb. uygulamalar, böyle bir niyet, kurgu, istek ve irade olmadığına da işaret etmektedir.

Nükleer teknolojinin barışçı amaçlarla kullanımıyla ilgili temel yasal düzenlemeler yetersiz olduğu gibi, ikincil mevzuatta da ciddi birçok eksiklik vardır. Durum buyken, Akkuyu NGS'nin inşaat, montaj ve devreye alma çalışmalarının hızlandırılması, 2023'te birinci ünite devreye alınarak test üretimine başlanması, yeni yatırımcı ortaklarla Sinop NGS'nin inşaatına başlanması, üçüncü NGS hazırlıklarının sonuçlandırılması vb. mesnetsiz hedeflerden söz etmek, ülke ve toplum yararını yok saymaktan başka bir şey değildir.

Ülkemizin genel olarak nükleer teknolojiler, özel olarak nükleer santraller konusunda teknik bilgi birikimi ve deneyimi yeterli değildir.

Nükleer Düzenleme Kurumu'nun sınırlı sayıda uzman kadrosu ile denetlemeye çalıştığı Akkuyu NGS yapım işi sorunludur.

Nükleer santraller riskleri nedeniyle yapım, denetim ve işletme açısından özellik gösteren santrallerdir. Her büyük projede olduğu gibi nükleer santralin yapımı sırasında birçok teknik sorun veya darboğaz ortaya çıkacaktır. Akkuyu NGS projesinin "Yap-İşlet-Sahip Ol" modeliyle Rusya tarafına verilmiş olması Türkiye tarafının projenin takibi, denetimi ve gerektiğinde müdahale etme sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır. Projenin takibi ve denetimi için yeterli kurumsal kapasitenin oluşturulamaması, projenin devamında ve ileride ciddi sorunlarla/risklerle karşılaşılmasına neden olacaktır.

Mevcut teknolojilerle işletilen nükleer santrallerde, dünya ölçeğinde de risk ve atık sorunları çözülmemiştir.

Teknik kısıt ve sorunlara ek başka bir dizi sorun daha vardır. Yakıtından, teknolojisine, yapımına ve işletilmesine kadar her konuda Rus şirketlerine bağımlı Akkuyu NES projesi, taşıdığı tüm olumsuzlukların ve risklerin yanı sıra enerjide genel olarak dışa bağımlılığı, özel olarak Rusya'ya bağımlılığı artıracaktır.

Akkuyu NES projesinde, her türlü karar yetkisinin Rus şirketine devredilmesi, uluslararası ikili anlaşma ile sürecin ulusal hukukun dışına taşınmaya çalışılması ve ülkemizin nükleer enerji gibi stratejik

bir konuda, deneme-sınama alanı yapılması kabul edilemez. Akkuyu NGS projesinde, dünyada yeterince denenmemiş, yaygın referansları olmayan reaktörlerin kullanımının öngörülmesi, Türkiye'yi deneme tahtası yapma niyetlerinin benimsenmesidir. Siyasi iktidarın heveslendiği ve yöneldiği yanlış, ülke ve toplum çıkarlarına aykırı bu projelere izin verilmemelidir.

Nükleer Karşıtı Platform'un 26.04.2020 tarihinde yaptığı "Çernobil'i Unutmadık... Nükleer Santral Değil, Sağlıklı Yaşamak İstiyoruz" başlıklı açıklamada yer alan şu saptamalar duymazdan gelinebilir mi?

"Çernobil Nükleer Güç Santrali'nda 34 yıl önce yaşanan nükleer facia unutulmadı..."

Çernobil bölgesinde, 4 Nisan 2020 tarihinde çıkan orman yangını ile de yeni bir felaketin eşiğine gelinmiş, günler sonra kontrol altına alınan yangın sonrasında bölgede radyasyon seviyesi 16 kat artmıştır. Alınan onca önleme rağmen insanlığın olası bir yangın ya da küçük bir hata ile ne kadar vahim sonuçlarla karşı karşıya kalacağı bir kez daha hatırlanmıştır.

Kamuoyunda inşaatın devam etmesine yönelik oluşan tepkileri karşısında ise "70 yıllık stratejik nükleer hayalinin gerçeğe dönüştüğü, Akkuyu Nükleer Güç Santrali inşaatının atom çekirdeği üzerinde yükseldiği, büyük ve güçlü Türkiye hayaline emin adımlarla yüründüğü" şeklindeki açıklamalar büyük şaşkınlık yaratmıştır.

Halk sağlığını korumak öncelikle iktidarların görevidir. Olası bir kaza sonrası yaydığı radyasyonun etkileri yüzyıllarca devam edecek, atık sorunu çözülmemiş santrallerin, canlıları ve doğayı yok edeceği açıktır.

Enerji ve silah çılgınlığı rekabetinin, insanlığın başına neler getirebileceği en acı sonuçları ile Çernobil Nükleer Santrali'nda yaşanan kaza sonrasında yaşanmıştır. Arada geçen onca yıla rağmen felaketin boyutlarının katlanarak arttığı, nükleer santrallerin sadece ölüm getirdiği görülmüştür. Nasıl bir anlayışla, ne pahasına, kimler için bu nükleer santral yatırımları yapılıyor? Tüm bu soruların yeniden yanıtlanması gerektiğini hatırlatıyoruz.

Çernobil'in 34. yıl dönümünde, nükleer uygulamalarda en küçük riskin gerçekleşmesinin binlerce yıl geri dönülmez sonuçlar doğuracağını önemle altını çiziyoruz."

Genel olarak enerji yatırımları, özel olarak nükleer santral projeleri, ülke kamuoyunun bilgi ve erişimi dışında, kapalı kapılar ardında yapılan görüşmelerin ve pazarlıkların konusu olmamalıdır. Bütün süreçler açık, şeffaf, erişilebilir ve denetlenebilir olmalıdır

Türkiye enerji planlamasında, nükleer teknolojiler ve enerji konusunda bilgi birikimini artırmalı, orta ve uzun vadede yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik ihtiyacını karşılamada yetersiz kalma olasılığına karşı; ***ancak ve ancak, risklerin tümüyle ortadan kalktığı, yeni teknolojilerin geliştiği ve atık sorununun tam olarak çözüldüğü koşulların oluşması halinde nükleer enerjiden de yararlanma imkânlarını öngörmelidir.***

İlgili tüm kesimlerin katılımıyla, katılımcı ve şeffaf bir anlayışla *"Ulusal Nükleer Teknoloji ve Nükleer Enerji Strateji Belgesi"* ve *"Eylem Planı"* hazırlanmalı ve uygulanmalıdır. Bu Strateji Belgesi ve Eylem Planında belirtilecek amaç ve esaslara göre, nükleer teknoloji ve enerji alanlarında bilimsel ve akademik çalışmalar yapılmalı, dünyadaki gelişmeler ve yeni santral teknoloji geliştirme çalışmaları yakından izlenmeli, CERN vb. bilimsel çalışma ve platformlarda yer alınmalıdır.

NGS kazalarının ülkemiz ve insanlarımıza olumsuz etkilerine karşı, Acil Eylem Planları kamuoyunun bilgisine sunulmalı ve ilgili tüm kesimlerin görüşleri alınarak dünya standartları düzeyine kavuşturulmalıdır. Yakın çevremizdeki, çoğu eski teknoloji, güvenlik standartları düşük NGS'lerin faaliyetleri yakından izlenmeli ve Türkiye için tehlike oluşturabilecek gelişmelere karşı çıkılmalıdır.

KAYNAKLAR

1. *TEBA Haber Bülteni*, No:1946, 16.12.2019.
2. *TEBA Haber Bülteni*, No:1949, 6.1.2020.
3. *TEBA Haber Bülteni*, No:1953, 3.2.2020.
4. *TEBA Haber Bülteni*, No:1953, 9.3.2020.
5. *TEBA Haber Bülteni*, No:1954, 10.2.2020.
6. N. Bülent Damar, *Sinop Nükleer Güç Santrali Yapım Yasa ve Anlaşmalarının İrdelenmesi, Sunum*, ODTÜ Mezunlar Derneği Enerji Komisyonu, 2019.
7. *TEBA Haber Bülteni*, No:1943, 11.11.2019.
8. *TEBA Haber Bülteni*, No:1961, 30.3.2020.
9. *Nükleer Karşıtı Platform Basın Açıklaması*, 26.4.2020.

TAEK, BOREN VE NATEN ÖLDÜ! YAŞASIN TENMAK!

Resmi Gazete'nin, 28 Mart 2020 tarih ve 31082 sayısında yayımlanan 57 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde "Kamu tüzel kişiliğini haiz, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile ilgili, özel bütçeli Türkiye Enerji, Nükleer ve Maden Araştırma Kurumu kurulmuştur. Kurumun kısa adı TENMAK olup merkezi Ankara'dadır. Kurum, merkez teşkilatı ile doğrudan merkeze bağlı hizmet birimlerinden meydana gelir" denilmektedir.

Bu Kararname ile; 1956 yılında 6821 sayılı yasa ile "Atom Enerjisi Komisyonu" olarak kurulmuş, 1982 yılında 2690 sayılı yasa ile yeniden yapılandırılmış bulunan "Türkiye Atom Enerjisi Kurumu" (TAEK), AKP hükümeti tarafından, 2003 yılında kurulmuş bulunan Ulusal Bor Araştırma Enstitüsü (BOREN) ve 2018 yılında kurulmuş bulunan "Nadir Toprak Elementleri Araştırma Enstitüsü (NATEN)" kapatılmıştır.

Kapatılan kurumların görev ve yetkileri TENMAK'a devredilirken, faaliyet alanı içine; enerji, maden, iyonlaştırıcı radyasyon, parçacık hızlandırıcıları, nükleer teknoloji, bor, nadir toprak elementleri ve diğer elementlerin birbirleriyle ilişkili uygulama ve kullanım alanları dahil edilmiştir.

Birbirleriyle ilgili uygulama alanları bakımından, mevcut kurumların kapatılarak faaliyetlerinin enstitüler halinde aynı çatı altında toplanması ve ilgili konularda yeni enstitülerin oluşturulması makul bir durummuş gibi görülebilir; ancak nükleer, nadir toprak elementleri ve bora dayalı faaliyet alanlarının birbirlerinden farklı araştırma alanları, araştırma çıktılarının değerlendirileceği farklı sektörler de bulunmaktadır. Faaliyet alanlarını bir araya toplamak avantaj gibi gözükmesine rağmen, bazı alanlar ön plana çıkarken, diğer alanların ihmal edilmesine neden olabilecektir.

Öncelikle Kararname Başkan ve Yürütme Kurulu'nun yetkilerini düzenlemektedir. Yürütme Kurulu, kurumun stratejisini belirlemenin yanı sıra kurumun görev alanı ile ilgili yönetmelik taslakları ve diğer düzenleyici işlemleri hakkında karar alabilmektedir. Yürütme Kurulu'nun bir taraftan düzenleyici olması, diğer taraftan kurumun görev alanı ile ilgili teşvik ve destek programlarının oluşturulması ve Bakan onayına sunulmak üzere şirket kurmaya ve kurulmuş bir şirkette pay sahibi olmaya karar veren olmasının, çıkar çatışması yaratacağı açıktır.

Yürütme Kurulu'nun yetkileri sınırsız ve kontrolsüz olarak tanımlanmıştır. Kararname'de enstitü ve diğer alt birimlerin kuruluş, yönetim yapısı ve görevleri hakkında herhangi bir açılım bulunmamaktadır. Enstitüler; koordinatörlükler, laboratuvarlar, teknoloji transfer ofisleri, araştırma geliştirme merkezleri, eğitim ve bilgilendirme merkezleri ve benzeri birimlerin görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin Başkanlık tarafından sunulan düzenlemeleri yürürlüğe koyma yetkisinin Yürütme Kurulu'nda bulunduğu dikkat çekmektedir. Kurum, kamu kurumu olarak, çalışanlar da devlet memuru olarak nitelenmiş olduğuna göre bu birimlerin yönetim ve çalışma ilkeleri, çalışanların görev yetki ve sorumlulukları yasa ile düzenlenmesini gerektirmektedir. Bu hali ile Anayasa'ya aykırılık teşkil etmektedir.

Bilim ve teknoloji alanında yapılan tüm çalışmalar, birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Kısa vadeli beklentilerle yola çıkılan girişimlerden sonuç alınması mümkün değildir. Öncelikle uzun vadeli bir perspektifin yaratılması, Ar-Ge altyapısının sürdürülebilirliğinin olmazsa olmaz koşuludur. Bu doğrultuda; toplumsal ve siyasal destekle sürdürülmesi gereken uzun soluklu uğraş, buna uygun bir Ar-Ge altyapısı/sistemi ve kurumsallaşma, bilimsel mükemmeliyet, doğru yerde, doğru zamanda ve doğru eleman istihdamı gibi ön şartların varlığı zorunludur.

Araştırma altyapısının sürdürülebilir olmasının en gerekli koşulları; kararlılık, süreklilik ve öngörülebilirliktir.

Söz konusu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde; görev alanları ile ilgili olarak "yapmak-yaptırmak, işletmek-işlettirmek", "özel sektörle iş birliği ve ortak projeler yapmak", "özel hukuk hükümlerine tabi şirket kurmak veya kurulmuş şirkete ortak olmak" şeklinde ifadeler yer almaktadır.

Türkiye'de, özel sektörün, rekabet koşullarında kendi yeteneğine ve dinamizmine dayanarak varlığını sürdürmek ve büyümek yerine, daha ziyade devletin sağladığı olanaklarla büyüdüğü dikkate alındığında, Kararname ile çerçevesi çizilen (veya çizildiği varsayılan) ileri teknoloji hedefleri açısından, özel sektöre yüklenen işlevlerin ne kadar gerçekçi olduğu da ayrıca sorgulanmaya değerdir.

Yapılan düzenlemelerin kimi bölümlerinde, kimsenin itiraz edemeyeceği parlak cümlelerle ifade edilen, ancak mevcut koşullarda yaşama geçmeyeceği/geçemeyeceği baştan belli olan amaçlar doğrultusunda pek adım atılmazken, gerek kamu kurumlarında gerekse bu türden yan kuruluşlarda siyasal kayırmacılığı sürdürmeye hizmet eden yeni kadrolar-yeni makamlar oluşturma yönündeki hükümlerin kısa sürede uygulamaya geçirilmesi sıkça karşılaşılan bir durumdur.

Kararname ile 64 yıllık köklü bir kamu kurumu olan TAEK kapatılmıştır. Böylesi kapatmalar basit bir kurumun görevini sonlandırmak olarak görülmemeli, yıllara dayanan uzmanlığın, kamusal birikim ve deneyimin, kurumsal hafızanın yok edilmesi olarak anlaşılmalıdır.

Ülkemizde, nükleer teknoloji barışçıl amaçlarla, yürütülen projeler ve iş birlikleriyle; sanayide, sağlıkta, tarımda, hayvancılıkta kullanılmaktadır. Bu kapsamda, yapılacak araştırmaların bir kurum olarak değil, bir enstitü olarak devam edilmesi doğru bir uygulama şekli değildir. Ayrıca, Uluslararası Atom Enerji Ajansı'nın kurucu üyesi olan Ülkemizde, bu alandaki çalışmalarını doğrudan yürüten TAEK'in kapatılarak konuyla direkt ilgisi olmayan kuruluşların faaliyet alanları ile birleştirilip, aynı çatı altına toplanması kabul edilebilir değildir.

Kararname'de, 2003 yılında kurulan BOREN'in kapatılmasına hükme bağlanmıştır. BOREN, "Türkiye'de ve dünyada bor ürün ve teknolojilerinin geniş bir şekilde kullanımını, yeni bor ürünlerinin üretimini ve geliştirilmesini teminen değişik alanlarda kullanıcıların araştırmaları için gerekli bilimsel ortamı sağlamak, bor ve ürünlerini kullanan ve/veya bu alanda araştırma yapan kamu ve özel hukuk tüzel kişileri ile iş birliği yaparak bilimsel araştırmaları yapmak, yaptırmak, koordine etmek ve bu araştırmalara katkı sağlamak" amacıyla kurulmuştur.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları'na bağlı Odalarımız tarafından kurumların içlerinin boşaltılarak, faaliyetlerinin sonlandırılacağına ilişkin çeşitli dönemlerde uyarılar yapılmıştır. Maden Mühendisleri Odası'nın, 29 Nisan 2003 tarihinde, BOREN'in kuruluşu ile ilgili yaptığı açıklamada şu ifadelerle dikkat çekilmiştir:

"Söz konusu girişim herhangi bir politika, plan ya da program metnine dayanmamaktadır. Bor minerallerine dayalı teknolojilerin geliştirilmesi şüphesiz son derece önemlidir. Ancak, Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları temelinde oluşturulmayan ve söz konusu politikaların yansıtıldığı plan ve programlar çerçevesinde tasarılanmayan yapıların olumlu sonuçlar verebilmesi mümkün değildir. Ortaya konulan amaçlar, kurulacak yapının bir araştırma enstitüsü olmaktan çok bir koordinasyon ve finansman kurumu olacağını göstermektedir. Bu bakımdan, böylesi bir yapıya "Bor ve Ürünleri Araştırma Enstitüsü" adını vermek, ileride bor minerallerine dayalı kurulması muhtemel bir teknoloji geliştirme merkezinin de önünü kesmek anlamına gelmektedir ki, bu önemli bir hata olacaktır."

Bugün gelinen noktada ise yapılan tüm uyarıların ne yazık ki gerçekleştiği görülmektedir. Kamusal bilinçle hareket eden, kamu sorumluluğu taşıyan Odalarımızın uyarı ve söylemlerine itibar edilmemiş, ülkemizin 17 yılı heba edilmiştir.

BOREN'in kuruluş aşamasında, bor araştırmaları konusunda her biri kendi alanında uzman kadrolar oluşturması hedeflenmiştir. Kamu kurumlarının üst yönetimlerine yapılan atamalar her ne kadar tartışma konusu olsa da, olabildiğince deneyimli bir alt kadro oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, bugüne kadar BOREN tarafından desteklenen 233 proje tamamlanmış, 3 projeye ilişkin lisanslanmaya hazır teknoloji geliştirilmiş, 24 projeye patent alınmış, 14 patent inceleme aşamasına getirilmiş, 8 ürünün üretim ve uygulama teknolojisi geliştirilmiş, 7 ürün de halen ticari olarak üretilmiştir.

Ülkemizde bilimsel araştırmaya verilen önem ve ayrılan kaynak göz önüne alındığında, kuruluş ve yapılanma aşamalarından sonra bugüne kadar geçen 18 yıllık süreç içerisinde belli bir konuma gelmiş olan BOREN'in son Kararname ile üç araştırma kurumunu aynı çatı altında toplayan, bütçesi kısıtlı, organizasyon yapısı yeniden teşkil edilecek olan bir kurumsal yapı içinde yer almasının ne gibi bir yarar sağlayacağını anlamak zordur. Bu uygulamanın olası sonucu, enstitünün zaten kısıtlı olan işlevinin daha da zayıflatılması gereksiz yeni kadrolar yaratılması, mevcut bilgi birikiminden yararlanma imkanlarının daha da azaltılması olacaktır.

Kararname ile kapatılan kurumlardan bir diğeri de 15 Temmuz 2018 tarihinde kurulmuş bulunan NATEN'dir. Kuruluşundan sonraki iki yılını tamamlamadan kapatılan NATEN ile birlikte BOREN ve TAEK de kapatılarak bu kurumların işlevlerini de kapsayan merkezi bir yapının oluşturulması esasta uzun vadeli bir perspektifin olmadığına göstergesidir.

Kurumların kapatılması ihtiyacı nereden kaynaklanmıştır? Önceki yıllarda kurulan enstitüler konusunda yaşanan deneyimlerin değerlendirilmesi sonucunda mı, yeni bir kurum oluşturma ihtiyacı ortaya çıkmıştır? Yoksa, görünürde iddialı, ama kısa zaman sonra yeniden değişime uğrayacak bir girişim mi söz konusudur? Sıklıkla yapılan değişiklikler bu tür yapılarda olması gereken kurumsal süreklilik ve öngörülebilirlik koşullarına zarar vermiyor mu?

Şimdi soruyoruz; NATEN'i neden kurdunuz, neden kapatıyorsunuz? İki yılını bile tamamlamamış, yani henüz kuruluş aşamasında bulunan NATEN'i kapatarak neyi amaçlamaktasınız? Kuruluş sürecini bile tamamlamamış bir kurumu kapatacaksanız, niye kurdunuz? Bir kurumun faaliyetlerini değerlendirmek için iki yıl yeterli bir süre midir?

Sonuç olarak, ülkenin kamu yönetiminin ve kurumlarının var olan birikiminin de yok edildiği böylesi bir dönemde;

Bilim-teknoloji alanında ara hedefleri belli ve ölçülen-değerlendirilen uzun erimli bir perspektif olmadıkça, Buna uygun bir bilimsel araştırma altyapısının sürdürülebilirliği sağlanmadıkça,

Araştırma alanında ve üniversiteler dahil bilimsel kuruluşlarda siyasal otoritenin vesayeti geriltilerek özerk kurumsallaşma sağlanamadıkça ve bilimsel-idari yeterlilik gerektiren kurum ve konumlarda, doğru yerde, doğru yönetici ve eleman görevlendirilmedikçe,

Özellikle sosyo-ekonomik etkileri açısından gerek proje bazında gerekse ulusal bazda değerlendirmeye açık bir sistem kurulmadıkça,

kağıt üzerinde hangi iddialı amaç ve görevler yazılırsa yazılsın, bunların yaşama geçmesi mümkün görülmemektedir.

Kararname, Ülkemizde kamu örgütlenmesi plansız ve hedefsiz bir biçimde yapıldığını, Ülkenin günü birlik politikalar ve kararlarla yönetildiğini bir kez daha göstermiştir. Alınan yanlış kararlar ile köklü kurumlar, asırlık birikimler ve deneyimler yok edilmiş, kamu kuruluşları kamusal hizmet anlayışından uzaklaştırılarak ihaleci birimler haline getirilmiştir.

Nitekim Kararname'nin, TENMAK'ın görevlerini belirttiği bölümlerde "yapar veya yaptırır" ifadeleri yer almaktadır. Deneyim ve birikimi yok edilen kurumların bu görevleri kendilerinin yapması olası olmadığına göre, bu görevler tercih edilen özel şirketlere yaptırılarak kaynak aktarılacaktır.

Bilimin ve tekniğin rehberliğinde yürütülmesi gereken işlerde hurafelerden medet uman anlayışlar, hiçbir plan ve hedef gözetmeksizin kurumları kapatmakta, deneme yanılma yoluyla yeni kurumlar açmaktadır. Kayırma ve torpil aracılığıyla liyakatsiz atamalar yapmaktadır. Bir ülkenin böylesi yöntemler ile bırakınız kalkınmayı, ayakta durması bile mümkün değildir.

Bilim ve teknoloji temelli faaliyetlerin önceliğinin, çıktılarının/sonuçlarının toplumsal yarar amacına hizmet etmesi gerekmektedir. Bu da ancak Ülkemizde; insan haklarını, özgürlükleri, barışçıl politikaları, sosyal hakları, insan yaşamı, sağlığı ve çevrenin korunmasını, genel anlamda demokratikleşmeyi esas alan siyasal yapılanma ile olanaklıdır.

Bir kez daha belirtmek istiyoruz ki; Ülkenin kıt kaynaklarının kişisel ihtirasların ürünü olan "ben yaptım oldu" anlayışına heba edilemez. Toplumun gereksinimleri çerçevesinde, doğru hedefleri belirleyerek bu hedeflere ulaşmak için gereken planlı çalışmalar yürütülmeden başarıya ulaşma şansı yoktur.

İktidarı, kamu yönetiminin evrensel ilkelerine uymaya, başta TMMOB ve uzman Odaları olmak üzere ilgili uzmanlık örgütlerinin görüşlerini dikkate almaya, bilim ve tekniğin rehberliğinden yararlanarak, her konuda toplumsal mutabakatı sağlamaya, özetle yönetsel sorumluluğunu yerine getirmeye çağırıyoruz.

Saygılarımızla,

8 Mayıs 2020, ANKARA

TMMOB Fizik Mühendisleri Odası

TMMOB Kimya Mühendisleri Odası

TMMOB Maden Mühendisleri Odası

